

alkotó ideák”, „sugárzó mosoly” és „helytálló diagnózis” is – és mindez alig huszonöt sorban.

De Magyar egyedi, finom, elegáns, érzelmes férfihangját, amely a nagyszerű emlékezésekben szól a legtisztábban, mégis talán azokkal a szavakkal lehetne a legjobban jellemezni, amelyekkel Kosztolányi KÍNAI KANCSÓ-jának egyik szereplője írja le Bach AIR-jét: „olyan ez, mintha egy érett férfi énekelne vagy inkább dúdolna a sötétben, csukott szájjal, és mintha mindig vissza-visszatérne arra, amit nem lehet elégszer elmondani, mert ezt egy élet során tapasztalta, s ennél nincs szebb, szomorúbb, tartalmasabb”.

Kőrösi Imre

GASZTROSZKRIPT

Bíró Zsófia: *A boldog hentes felesége*
Libri, 2014. 172 oldal, 2990 Ft

Első kötetes szerző művéről mindig jó írni, hiszen tabula rasaként nyílik meg a kemény fedeles kisregény szövegvilága. Feltárul, miként az Ige, a séf asztalára terített állattetem vagy a birtokolni kívánt női test, s hogy melyik kebelezhető be inkább, arra hamar választ kapunk.

A Gilicze Gergő által illusztrált könyv borítóját tanulmányozva felmerülhet bennünk a kérdés: hogy a boldog hentesről vagy a hentes ugyancsak – vagy kevésbé – boldog feleségéről szól-e. Én a cím tekintetében rögtön a félreolvasás áldozata lettem, és később sem tudtam szabadulni az Oscar Wilde-reminiszcenciától, melyben a „hentesfi”, Budapest legjobb séfje, boldog herceg lett, míg az „otthon, egyedül pszichésen fázó” bölcsészfeleség fecskévé változott. A nő a férjét várja, és ebből az éjszakákba nyúló vágyakozásból születik meg a „lírai gasztropornó”-ként definiált szöveg. ÉTESS ÉS SZERESS – mondja a szerző neve felett lévő hatásvadász „alcím”, amely akár receptként is olvasható. Az evés, etetés, bekebelezés szerelemmetaforaként kissé elcsépelet toposz, ám Bíró Zsófia szövegvilágában eredeti módon válik látásmóddá és teremtőrévé.

A regény főhőse a filantróp alfáséf, küldetése: boldogra etetni az embereket, miközben

felesége az egyedüllétől szenved. A narrátor egy csetlő-botló balek (= bölcsész), aki többnyire csak jelen van, sokszor élő lelkiismeretként, és a férfiak mulatságához asszisztál. Kítaszított-ságának tünete, hogy Ő nem táplálhat senkit, miközben egy olyan világról álmodik, ahol ez fordítva van. A szimpatikus Bridget Jones-i karakter zavarba ejtő tettei dacára is vonzza a sikeres séfet, és nem azért, mert egy ilyen „mellett lehet csak igazán nagymenőnek lenni”, hanem mert a tökéletes rendbe (kertbe) is kell egy csipetnyi káosz (néhány szétszórt falevél), ahogy azt a séf kedvenc zenéje tanítja.

A séf harmóniában él mesterségével, menüjét az idénytermékekhez igazítja, elve a mértékletesség, „Jó pásztor”, „pedagógus”, „alkimista”, hallja a növényeket, beszélget a tengeri halakkal, ám az élő állatoktól zavarba jön. A regény groteszk jelenetében képtelen levágni gyermekkori barátját: „Az én kincsem megállt az ólajtól előtt, egy ideig semmi sem történt, mint a westernfilmekben, aztán elordította magát, de közben már sírt is, berohant az ólba [...] és azt kiabálta, hogy aki be mer jönni és bántani meri az ő kicsi kincsét, azt megöli.” Végül így került a disznó lelovásra, majd „amikor már darabjaira szét volt szedve [...] akkor bújt elő, hogy megadja a méltó végtisztességet a barátjának, akinek a teste tökéletes odaadással nyílt meg előtte, úgy, ahogyan azt tulajdonképpen az enyémtől is elvárta volna. A kezébe vette Szépségem máját, szívet, tüdejét, és áldozati lakomat főzött belőlük, hiszen miféle barát lenne, ha éppen azt nem volna hajlandó elismerni, hogy az ő cimborája mennyire finom?” A gasztromisztériumba történő beavatásunk során a feleség filmjén keresztül nézhetjük a mitikus növesztett séfet: „aki véres húsokat kaszabol néhány hasonlóan eszelőssel”, vagy kiterített állatok szerveivel legózik, amelyeket „visszafelé is össze tud rakni”. Ismeri az alapanyagok titkos rendeltetését, „semmit nem dob ki, számon tart mindent, mint a Jóisten a verebecskéket meg a hajunk szálait, mert valamiért bizonyos benne, hogy ebben a teremtett világban mindennek megvan a maga helye, még ha csak egy verebecske is, hát még ha gombatöng!” Ez a rend a teremtést és a teremtett világot képezi le, melyben semmi sem felesleges. Ennek metaforája az alaplé, „élet vize”, „ősleves”, a „nagy Egész”, melyben minden(ki) megtalálható. Még a feleség is, aki a „beteg plázában” gumicukornak nézi a szappant, és nemcsak megkóstolja, de ki is elemzi. Miközben a káosz és a rend kettősét

szemléljük, nem lepődünk meg a narrátor felismerésén: „Uramisten, én is ugyanolyan félkegyelmű vagyok, mint ezek!” „Hiszen írni egy három falat sajtból álló haikut és megetetni valakivel, akit nem ismerünk [...] mi más lehetne az élet értelme?”

A szerző MÁRK EVANGÉLIUMÁ-ból veszi mottóját: „Legyen bennetek só, és legyetek békében egymással.” Erre rímel a huszadik fejezetben: „hogy csipetnyi káosz, ízlés szerint, mint a só és a bors, nélkülözhetetlen”, míg a kötet utolsó lapján a MIATYÁNK parafrázisa áll. A huszonegy számozott egységben vissza-visszatér a naplószerű felütés, ám ez inkább egyfajta keretjáték, mely a közvetlen, szeretetteljes hangot legitimálja. A kötet darabjainak sorrendje felcserélhető, novellafüzérként is olvasható. A néhány oldalas esszészerű egységek gasztronómiai kérdéseket tárgyalnak nagyfokú személyességgel és bölcséleti igényvel. A magányosan töprengő krumplics, az állhatatosan és öntudatosan várakozó isler, az intellektuálisan érett sajt, az élet értelmén töprengő bor vagy a valóságot feltáró csokitabletta – értelmezhető a lírai én tulajdonságait megjelelő metaforaként.

Az ételrajzok mellett a vendéglő bűvkörében lévő személyek színes portréját is megismerhetjük. Mráz úr junior bokszbajnokból lett szakács, ám hatalmas termetétől megrettenve munkahelyeiről sorra elbocsátották. Külföldi hajókra szegődött, ám minden alkalommal meghalt egy családtagja, ekkor jött rá, hogy elátkozták. „Többet nem ment hajóra, mivel már csak az anyukája meg a nővére élt.” A séf egy hűtőkamrában talál rá, ahol éppen volt munkaadóját igyekszik kifizetni a vagyonából, az ötlet Móríc TRAGÉDIA című novellájából származhat, hiszen „Mráz úr lelkiismeretesen olvasott minden kötelező olvasmányt”. Don Juan archetipikus alakja is megjelenik a szövegben amúgy disney-sen: „A Vadász olyan szép, mint egy modell, sőt mint egy vízipólós, ragadnak rá a nők, és ezért ő most már örökre boldogtalan”, mert hiába castingolja a nőket, egy romlatlan és önérzetes lányt keres, aki szót ért a madarakkal, és hozzákezesedik a vadak. A konyha meghatározó alakja még a tisztaságért felelős Mama, akit azért alkalmaznak, mert százkilencvenkét centi lévén mindent elér, futballedző és tippeket ad. A mágikus realizmusból élénk lépő Mamának nemcsak tetoválása, priusza, de „varázsereje van”. Néhány napra rá, hogy megáldotta Koplárovics Bélát, az „csereként lőtt egyet

a Manchesternek”. Végül említést kell tennem Horvai főpincérről, aki kiugrott pap, és úgy szereti a focit, hogy egyszerre mindkét csapatnak szurkol; verseket ír, Pilinszky ivócimborája (volt), s állítólag a költő kéziratgyűjteményét őrzi, szemérmesen. Tudománya a borok, fények, zenék, asztaltársaságok összeállítása, az idillikus atmoszféra megteremtése.

A szerző irodalmi elődei kutatva Krúdy A NAGYÉTVÁGYÚ EMBER című pesti elbeszélése vagy SZINDBÁD-novellái jutottak eszembe. A cím és a szerelmi megszállottság felidézheti Füst Milán A FELESÉGEM TÖRTÉNETE című regényét, én mégis Hamvas Béla szövegeivel (A BABÉRLIGETKÖNYV, A BOR FILOZÓFIÁJA) rokonítanám. Eszünkbe juthat még Petri György lírájának gasztronomulata, illetve Parti Nagy Lajos gasztroenterológiai témájú előadása (AZ ÉTKEZÉS ÁRTALMASSÁGÁRÓL). Popkultúra-fogyasztóként pedig Joanne Harris CSOKOLÁDÉ vagy Patrick Süskind A PARFÜM: EGY GYLKOS TÖRTÉNETE című regényére asszociálhatunk.

Hogy a pornográfia az állatok lenyúzásán, darabolásán, az összetevők animista, az ízek pogány orgiáján túl mennyire jelenik meg a regényben? Egy-egy erotikus áthallás erejéig, de hogy a legmarkánsabbat idézzem: „Ilyen neki egy szerelmes éjszaka, ételekkel szeret, ételekkel beszél hozzám, mert nem tud másképpen [...] a számba kanalazza a mondandóját, nem szól egy hangot se, csak kanalaz, gyöngéden, félreérthetetlenül, végighúzza az ajkam alatt a kanalat, mint a hisbabáknak, le ne csöppenjen a maradék [...] azért engem etet éjjelente, mert én hagyom magam a legodaadóban legyőzni ezektől az ízeiktől.” Szóval a „lírai gasztropornó” műfaji címkét inkább a marketing körébe utalnám. Bennem a regény olvasása során abból a szempontból támadt hiányérzet, hogy az élő, eleven személyiség nem kerül boncasztalra. Ezzel összefüggésben a narratívában kisé logikátlannak éreztem, hogy a magát hozzá nem értőnek tituláló feleség (elbeszélő) éppen a gasztronómia nyelvén szól a legékesebben. Az elbeszélő tehát, aki látszólag kívül áll a konyha, a szakácsok, azaz a férfiak világán, Karinthy novellájának hőséhez hasonlóan mégiscsak létrehozta a „mutatványt”, a gasztroregényt. A regény utolsó három fejezetében ugyanis az elbeszélő egy létrán ülve éli át az eseményeket, miként A CIRKUSZ hegedülése egy létra tetején egyensúlyozva játssza el a szomorú melódiáját.

A líraiság töpörtyűnyi aranyrögökként gurul elénk, jelzőkben és költői képekben gazdagon. Emlékezetes aforizmák: mindannyian elrontott sütik vagyunk; a gasztronómia a létezés metaforája, a rántott hús pedig nemzeti öntudatunké; a vaj a teremtés extrája. Bíró Zsófia merít a szlengből, miközben biblikus, archaikus fordulatokkal él. A keresztény hagyomány hívószavai (Isten, teremtés) és motívumai (bor, kenyér, kés, hal, pásztor, bárány) végig jelen vannak; sokszor ugyanaz a dolog (disznótor) minősül egyszerre pogány és keresztény rítusnak. A feleség „hazajön végre”, „végiül mindig hazajön” ismétlődő szavait olvasva bennem végig Pilinszky sorai lüktettek: „hazajutni végül – ahogy megjött ő is a Bibliában”, ám az APOKRIF világégés utáni magánya és messiásvárása csendes szólam maradt.

Bíró Zsófia kötete „ételekke bájolt lételméleti” kalandozásra hív bennünket. Boszorkánykonyhájában megfelelő stílusérzékkel és ironikus távolságtartással keveri az elemeket, melyek a szépirodalmi művet nemcsak széppé, de népszerűvé is tehetik: női írás, könnyedség, kulináris élvezetek, társadalomkritika, önironia, érdekes karakterek, burleszk és groteszk jele-
netek; példázatoság, mese, keleti és nyugati filozófia. Sokféle íz, illat, szín és textúra jelenik meg ebben a szeretetre vágyó és szeretni való könyvben.

Artzt Tímea

AKI NEM SZŰNIK MUTÁLNI

Simon Armitage: Válogatott versek
Fordította G. István László, Krusovszky Dénes,
Sirokai Máttyás
József Attila Kör–L'Harmattan Kiadó, 2013.
178 oldal, 2000 Ft

A vészesen fogyatkozó számú új versfordításkötetek egyik ritka példánya Simon Armitage VÁLOGATOTT VERSEI.

Armitage, az angol közép- és középkor kiemelkedő képviselője, 1963-ban született Anglia északi részén, Manchester közelében. Egyetemi tanulmányait földrajz szakon végezte, doktori disszertációját a televíziós erőszak fiatalok

bűnözőkre gyakorolt hatásáról írta. Évekig próbaidőre bocsátottak pártfogó felügyelőjeként dolgozott Manchesterben, ez a téma verseiben is fel-felbukkan. Angliában a leeds-i és a manchesteri, az USA-ban az iowai egyetemen tartott szemináriumokat írásművészetből; jelenleg a sheffieldi egyetem költészetprofesszora.

Első kötetével, az 1989-ben megjelent ZOOM-mal rögtön berobbant a fiatal angol líra élvonalába, ettől fogva nemzedéke egyik legtehetségesebb költőjeként tartják számon. Elnyeri a legígéretesebb angol pályakezdőnek odaítélt Eric Gregory-díjat. Hangja kiérlelt és félreismerhetetlen: egyszerre hallható ki belőle a kamasz mutálása és a millenniumi spleen. Ez a hangvétel egészen mehökkentően hasonlít az Armitage-nél két évvel idősebb Kemény István két évvel korábban megjelent első kötetére, a JÁTÉK MÉREGGEL ÉS ELLENMÉREGGEL címűre.

A ZOOM legtöbb versének színhelye felismerhetően Nagy-Manchester, ez a delelőjén egyszer már túljutott iparváros, buszvégállomásai-
val, vasúti hídjaival, csökötszert reklámozó plakátjaival – és a felső tízezer elegáns, sikkos elővárosaival. Bár Armitage egészen más nyelven szólal meg, és más költői eszközöket használ, a ZOOM mikrokozmoszának atmoszférája erősen emlékeztet idősebb költőtársának, a szintén északbrit Douglas Dunn-nak éppen húsz évvel korábban megjelent, szintén nagy feltűnést keltő első kötetére, a szintén észak-angliai város, Hullt megjelenítő TERRY STREET-RE. (Dunn amúgy annyira északbrit, hogy már skót.) Mindkét kötet lokális, ám nem partikuláris; vidéki, ám nem provinciális. Mindkettő már a címében jelzi, hogy kisvilágot kíván bemutatni: Dunn a helyszín – egyetlen utca – megjelölésével, Armitage pedig a zoomolás filmes módszerének jelzésével.

A film hamarosan központi szerephez jut Armitage életművében. Második kötete, a XANADU voltaképp egy filmetűd lírai szövege. 1992-ben Rochdale-ben, Manchester közelében lebontásra ítélték egy néptelen, kihalt lakótelepet, amelynek huszonhat házát az angol ábécé huszonhat különböző betűjével kezdődő névre keresztelték. A névadónak nyilván az X-szel volt a legnehezebb dolga, a választás végül a Xanadura esett, amely a Marco Polo útleírásában és Coleridge KUBLA KÁN-jában emlegetett mongol uralkodói nyári rezidencia egzotikus